

Dirk Tieleman

Patrik Van Krunkelsven

Dirk Van der Maelen

Koen Crucke

Kurt DeFrancq

Straffie madam- men

zonen over hun moeder

Ferre Wyckmans

Daniël Termont

Wouter Van Bellingen

Johan en Jos Stassen

Serge Platel

John Vandaele

Paul Van Hoorick

Kurt Defrancq en Lydie Soenen

Kurt Defrancq is acteur. Hij vindt sommige rollen en de interacties met andere acteurs confronterend. Zijn moeder is gestorven, te vroeg, want hij heeft geen idee hoe ze er later van zou leven.

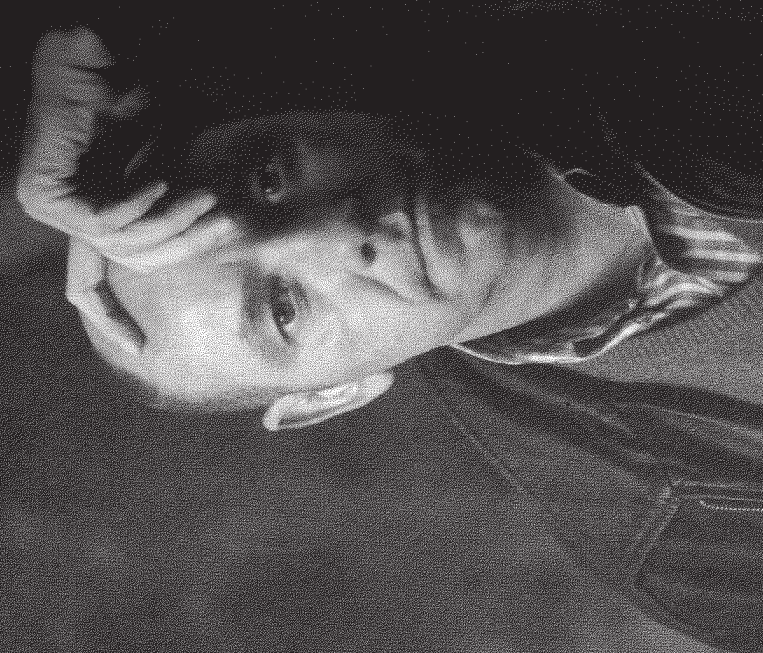
Lydie Soenen

Wat is het echte scheppingsverhaal? Ik heb het al zo vaak op het toneel mogen vertellen, op mijn liefste plek, dat weet jij. Want ik sta liever op de planken dan er tussen. Ik vertel het graag, want het echte verhaal is veel mooier dan wat er later van werd gemaakt. Met veel plezier laat ik het nu ook aan jou horen. Hier gaan we.

Eva ging op een dag langs bij God. Ze wilde God bedanken voor alles wat er was. Want telkens ze honger had, plukte ze bijvoorbeeld een vrucht van de boom. Alle fruit groeide zomaar terug, ze moest er niets voor doen. Zo ging dat elke dag. Toch zegde Eva aan God dat ze niet in het paradijs verveelde, ze wilde meer leven in de brouwerij.

God kon het begrijpen, dacht na en beloofde aan Eva iets te zullen maken dat guuter en breder was... niet te veel... Het hield van de jacht en de jacht ging. God hing er ook iets aan, ook niet te veel, opdat ze niet kon zien dat hij altijd zou terugkomen, wat er ook gebeurde. Eva was nieuwsgierig en ongeduldig, vooral omwille van dat laatste, en vroeg God om er onmiddellijk mee te beginnen, ze kon haast niet wachten. God sprak toen wat luider, met een heel gedecideerde stem. Eva moest eerst een belofte doen, ze moest hem altijd laten geloven dat hij als eerste was geschapen. Het was zeer belangrijk hem in die jacht te laten, anders zou ze het moeilijk krijgen.

Maarna, dat is het ware scheppingsverhaal, want er werd toen een gelovene verbintenis van vrouw tot... vrouw gesloten. Trouwens,

Dat verhaal wilde ik je nog graag vertellen. Jammer genoeg ben je veel te vroeg gestorven.

Kurt

Pas nu zou ik bepaalde vragen kunnen en durven te stellen.

Kurt Defrancq: Mijn moeder werd in 1931 geboren. Ze stierf 15 jaar geleden aan kanker, veel te vroeg was dat. Want ik wilde haar nog heel veel vragen, maar die tijd was er niet meer. Daarbij komt dat naarmate ik ouder word, ik nieuwe vragen heb. Pas nu zou ik bepaalde vragen kunnen en durven te stellen, als mens evolueer je immers voortdurend en dat speelt een grote rol. Dus ik kan niet het hele verhaal over mijn moeder vertellen, precies omdat ik op dit moment niet alles weet wat ik wel zou willen weten. Er spelen nog andere factoren een rol. Als je 18 bent, dan zijn er andere dingen die je bezighouden dan wanneer je 45 bent. Ontgoochelingen en succes hebben een andere betekenis en impact. Hoe ouder je wordt, hoe dieper je peilt en hoe scherper je aanvoelt wat het voor je ouders allemaal heeft betekend. Intussen heb ik zelf drie kinderen, en daardoor krijgt alles opnieuw een andere dimensie. Want nu sta ik ook stil bij wat het moederschap voor mijn vrouw betekent. Om inzicht te krijgen in wat zij voelt, is het belangrijk om stil te staan bij de relatie die ik met mijn moeder had. Het meest significante verschil met vroeger is uiteraard dat vrouwen nu de kans hebben om voort te studeren, dus om intellectueel dezelfde weg uit te gaan als mannen. De generatie van mijn dochter dan weer kent vooral de echte seksuele ontvoogding, iets waar wij voor een deel al mee te maken hadden. Dat zal invloed hebben op de keuze van een partner, zoiets heeft nu een heel andere inhoud dan wat het voor mijn moeder was. En daarmee ben ik bij een eerste vraag beland. Mama, waarom koos jij voor mijn papa om kinderen mee te maken, om mij op de wereld te zetten? Het is een cruciale vraag, maar daar vertelde mijn moeder niet over, omdat dat soort gesprekken er naar mijn aanvoelen nooit waren. Of het feit dat ik uit West-Vlaanderen kom daar iets mee te maken heeft, weet ik niet. Maar ik vermoed van wel. Nu, als je het hebt over zwijgzaamheid, dan geldt hetzelfde voor de Kempen en de echte Ardennen.

Mama, hoe ga je als vrouw om met het baren van een dood kind?

We waren met vier kinderen thuis, van wie er drie in leven bleven. Ik ben de jongste. Er is mijn oudste broer Jan, daarna komt Bart. De derde in de rij is mijn zus Greetje, maar ik heb haar nooit gekend. Mijn moeder was immers negen maanden zwanger van haar. Net voor de bevalling hoorde ze dat haar kindje dood zou worden geboren. Ook die vraag is er: mama, hoe ga je als vrouw om met het baren van een dood kind? Zoiets gaat door merg en been, het is fundamenteel. De dood baren moet een diepe wonde hebben nalaten. Het anekdotische kwam ik vrij vlug te weten. Het waren nonnen die de diagnose hadden gesteld. Zij zegden aan mijn moeder dat er iets niet klopte, en dat was het hartje van het kindje. Ik ben er haast zeker van dat het op een zeer brutale manier gebeurde, toch volgens de normen die we nu hanteren. Voor mij is die gebeurtenis cruciaal, de draagwijdte van die vraag besef ik pas zeer duidelijk met het ouder worden. Er zijn immers andere vragen aan verbonden. Stel dat het meisje voor mij wel had geleefd, dan is er onvermijdelijk de vraag of ik er wel zou zijn geweest. Had mijn moeder vier kinderen gewild? Of zou het bij drie zijn gebleven? De situatie weegt niet op mij, ik heb er geen last van. Toch is het wel de realiteit, die is er gewoon. Als je ervan uitgaat dat je alleen maar een samenvoeging van cellen bent, dan was ik er misschien wel op een andere manier gekomen. Zoiets is een hypothetische constructie, meer niet. Nog een andere vraag gaat over het feit dat mijn moeder door mijn geboorte drie zonen had. Als het dochtertje was blijven leven, dan waren er in ons gezin twee vrouwen. Nu had ik alleen broers. Het brengt me op de volgende vraag: mama, hoe vond jij het om met een man en drie zonen samen te leven? Waar was de touch van je vrouwelijke denken? Kon je daar bij ons mee terecht?

Na de dood van mijn zusje kwam ik dus op de wereld, maar jouw angst om opnieuw een doodgeboren kind te hebben, was wellicht vreemselijk. Ook de dokter nam geen risico, hij vond een keizersnede de beste oplossing zodat ik snel ter wereld kwam. Niet dat ik nog in de theorie van Freud geloof, want die is grotendeels achterhaald. Maar ik lag in de couveuse, zonder contact met mijn moeder. Een trauma heb ik daar absoluut niet aan overgehouden, ook al zouden sommige psychologen per definitie het tegenovergestelde beweren. Het resultaat was wel dat ik geen borstvoeding kreeg, wel flesjes. Dat werd toen ook weliswaar vanuit commerciële doeleinden opgedrongen. De couveuse en het ontbreken van borstvoeding hadden wellicht geen invloed op het feit dat ik een eerder introvert kind was. Wie mij nu kent, begrijpt dat misschien niet goed. Maar in het leven kan het kantelen en keren. Ik zocht

en vond veiligheid bij mijn moeder. Voor dat bepaalde type cynisme dat de andere mannen in het gezin hadden, heeft ze me grotendeels beschermd. Met die uitspraak wil ik niemand pijn doen, mijn moeder voelde dat ik heel sensibel was. Later leerde ik het verschil kennen tussen gevoelig en gevoelerig zijn. Je kunt met gevoeligheid uitpakken en koketteren: wenen en janken om er uit eigen belang iets mee te bereiken. Maar in gevoelerigheid was mijn moeder heel groot. Dan gaat het om iets aanvoelen, om het begrijpen. Het verschil is heel groot. Mijn moeder waakte voor een stukje over mij, dat blijft me sterk bij. Het is een eerder banaal voorbeeld, maar veelzeggend: ooit wilde ik in de keuken experimenteren om iets lekkers klaar te maken. Mijn broers zagen er de creativiteit niet van in, hun enige vrees was dat ze iets aangebrands te eten zouden krijgen. Mijn moeder liet me wel begaan, ze zag in dat ik iets wilde uitproberen en dat ik daar plezier aan beleefde.

Net voor de dood van mijn moeder kreeg ik een doos met knipsels die over mij waren verschenen.

Vaak vragen mensen me wanneer ik beseftte dat ik acteur wilde worden. Zo duidelijk is dat moment niet. Ik keek als kind zeer graag naar de tv-reeks *Kapitein Zeppos*, hoewel ik toen helemaal niet beseftte dat het programma met acteren te maken had en dat zo iets een vak was. In mijn West-Vlaamse omgeving was er bij wijze van spreken meer ontzag voor iemand die belasting ontloopt dan voor iemand die artistieke ambities had. Er was dus geen enkele stimulans. Hoewel, misschien had mijn moeder hier onrechtstreeks toch wel een hand in. Ze had een abonnement op voorstellingen in de stadsschouwburg van Brugge. Telkens ging ze vooraf naar de kapster, ze besteedde veel zorg aan haar kapsel. De uitstap naar Brugge was bijzonder belangrijk voor haar. En wellicht keek ze ook uit naar de babbel met de kapper, uitertaard. Elke keer nam ze het programmaboekje mee naar huis. Daaruit leidde ik af dat er iets als een artistiek circuit bestond. Toen ik later als acteur bekendheid verwierf, maakte ik een heel ontroerend moment mee. Terzijde wil ik eerst even aanstippen dat die bekendheid een gevolg is van het vak, ik zocht ze niet op. Maar net voor de dood van mijn moeder kreeg ik van haar een doos met knipsels die over mij waren verschenen. Ze had me daar nooit iets over gezegd. Ik vind dat moment nog steeds heel bijzonder, het blijft me bij. Mijn moeder stimuleerde me ook in de keuze voor het acteren, op haar manier. Ze bekeek dat met heel veel angst en onzekerheid, maar liet het toch toe. Ze zag in dat er

bij mij iets dwingend was om die keuze te maken, ook al had ik een andere weg kunnen opgaan. Er waren nog meer mogelijkheden. Pas later begreep ik ten volle waarom ik acteur werd. Als kind werd ik waarschijnlijk met heel veel tranen geboren, maar ik zocht mijn manier om het te uiten. In mijn vak is sensibeleit belangrijk, precies dat kreeg ik van mijn moeder mee. Tegelijk was er ook hardheid, want sensibeleit kan maar bestaan als ook het andere bestaat. Iets is maar licht als er ook een zwaarte is. Alles heeft een onderkant. Dat betekent dus ook dat wie van die sensibeleit misbruik maakt, kan verwachten dat ik toesla. Zo iets gebeurt in de dubbele betekenis: ik sla toe en sla ook dicht. Omdat er pijn mee is gemoeid. Had mijn moeder dat dan ook, voelde zij ook diezelfde soort pijn? Het is een open vraag. Hoewel ik het antwoord ken omdat ik mijn moeder hierin als een spiegel zie.

Pas nu kwam ik erachter, onder meer door de voorstelling *Cavemen* te spelen, dat de ontwikkeling bij vrouwen anders verloopt dan bij mannen, zo iets begint al bij het embryo. Had mijn moeder soms moeilijke tijden met de mannen rond haar? Hoe loste ze dat op, met wie kon ze daar over praten? Daarover gaat het verlies van dat meisje in ons gezin. Voor mijzelf had dat ook gevolgen. Ik wist niet dat het toegelaten was, laat staan gestimuleerd zou kunnen worden, dat mijn moeder zich vrouwelijk zou ontwikkelen. Hier wil ik me niet verschuilen achter het excuus van West-Vlaming te zijn. Maar bijvoorbeeld vrouwen met gelakte nagels lokten bij ons zeer cynische en smalende reacties uit. Ik kan me inbeelden dat mijn moeder dan heel weinig zin had om haar nagels te lakken. Wat was de impact van dergelijke situaties voor haar? Ik kon dat vroeger niet inschatten, nu zou ik graag willen weten hoe mijn moeder dat heeft ervaren. Het heeft ook te maken met mijn beroep: als acteur word je met veel geconfronteerd. Want je voelt aan wat mensen aanbrengen, hoe ze reageren en wat hun mening is. Daardoor ga je nieuwe vragen stellen, onvermijdelijk ook over het leven van mijn moeder.

Ik had het gevoel dat mijn moeder zeer gesloten was, maar heb er geen idee van wat de redenen daarvoor waren.

Het beeld dat ik als kind van mijn moeder had, is anders dan dat wat ik als adolescent van haar dacht. Iedereen is een kind van zijn tijd. Ik had het gevoel dat mijn moeder zeer gesloten was, maar heb er geen idee van wat de redenen daarvoor waren. Misschien wordt er iets duidelijker als ik haar geschiedenis vertel. De familiewortels van mijn moeder liggen in Menen, een grensstad. Als je daar woont, word je

bijna vanzelfsprekend een boeiende persoonlijkheid, want dan moet je met anderstaligen leren omgaan, ook met andersdenkenden. Nu, in West-Vlaamse termen komt dat neer op 'commerce doen'. De vader van mijn moeder was een kleermaker, een beroep dat volledig in de verdrukking kwam, tenzij het over haute couture gaat. Een kleermaker had tegelijk ook een heel sociale functie. Hij praatte met zijn klanten en had als doel ze mooier te maken. Zoiets is heel nobel als taak. Mijn grootvader werkte met personeel, het ging hem dus voor de wind. De jeugd van mijn moeder speelde zich af bij een tafel waarop mijn grootvader in kleermakerszit zat. Mijn moeder werkte mee in de zaak. In de woelige tijden van de Tweede Wereldoorlog moest ze ooit een kostuum naar een Duitser brengen. Hij was een zeer decadente man, iets waarvan ik pas later via films meer van begreep. Die man maakte haar het hof, maar mijn moeder ging er niet op in, ze wees de man af. Ze had dus zeer duidelijk een mening, ze wist wat ze niet wilde. Als souvenir van die periode rest me nog een indrukwekkende grote schaar die alle stoffen kon knippen. Mijn grootvader noemde we 'pépé muziek'. Hij was zeer bevlogen. In het maken van muziek kon hij alles kanaliseren, hij was onder meer de dirigent van de harmonie en de fanfare. Zoiets was de perfecte uitlaatklep voor mensen die onder de kerktoren moesten leven. Hij was heel sociaal en wellicht bijna nooit thuis. Naar verluidt lijk ik fysiek sterk op die man, blijkbaar ook in mijn gedrag. Ik heb hem te weinig gekend om dat zelf te zien. Wel was hij een figuur over wie vaak werd verteld. Soms was dat op het randje van het geïdealiseerde.

En dat brengt me op de volgende vraag: mama, wat was uw beeld van uw vader? Ik ben ervan overtuigd dat vrouwen in hun partnerkeuze vaak naar het beeld van hun vader teruggrijpen. Het is evenwel een open vraag, ik weet niet of het bij mijn moeder een rol speelde. Maar het feit dat muziek allesbepalend was, heeft wellicht een spoor nagelaten. Mijn moeder was de oudste in het gezin, ze had nog een jongere broer. Ook zij volgde notenleer en kon een instrument bespelen. Dat was piano, toen blijkbaar een instrument bij uitstek voor meisjes. Had ze zin om klarinet te spelen? Had ze de keuze? Ik vermoed dat ze in een jurk van meisje-zijn zat, en dus maar moest doen wat anderen haar zegden. Later heeft ze de piano afgezworen. En dat roept een nieuwe vraag op: mama, waarom heb je nooit meer gespeeld? Het was ooit heel confronterend. Ik ben vaak onderweg, en kom via voorstellingen op veel plaatsen. Zoals mijn grootvader wellicht, die was ook weinig thuis. Zo kwam ik ooit in een café waar ik met bevriende

muzikanten iets wilde drinken. De 'serveuse' deed nogal nerveus. Er stond ook een piano. Plots zegde die dame dat ze twintig jaar lang niet meer had durven te spelen. Ik begreep dat volkomen. Maar toen zegde ze ook dat ze het plots wel aandurfde. Dat magistrale moment maakte ik mee: ze had twintig jaar lang iets opgespaard, vertrouwde toen alles aan het instrument toe en speelde. Dan luister je, dan ga je niet zomaar naar huis. Zoiets is om nooit meer te vergeten. En natuurlijk denk ik dan aan mijn moeder: waarom was dat bij haar niet zo? Haar broer had wel een succesvolle loopbaan in de muziekwereld. Wellicht had het met de tijdgeest te maken, of waren er andere redenen? Vragen bij de vleet dus. Maar het verschil viel wel op.

Het verstikkende gevoel van de katholieke kerk was enorm.

Een belangrijke vraag is ook hoe mijn ouders elkaar leerden kennen. Als een meisje destijds naar een jongen keek, was er de verstikkende omgeving van de katholieke kerk. Verschrikkelijk was het, het maakte mij opstandig. Ik twijfel niet aan de goede relatie van mijn ouders, toch is er de vraag hoe groot de keuzemogelijkheid van mijn moeder was. Op wat baseerde ze zich? Kon ze haar gevoel volgen? Hoe verliep dat later? Ik hoor nog steeds de verhalen van mijn vader, hij haalde fors uit naar de enghed van die tijd. Nooit hoorde ik mijn moeder daar iets over zeggen. Mijn grootouders zegden wel dat het anders kon, maar hoe werd er vroeger over gesproken? Met onze kinderen gaan we er anders mee om. Seksualiteit was vroeger een fout, iets dat niet mocht. Hoe werden wij geconspiceerd? Het kan niet anders dan dat daar ook passie mee was gemoeid, maar hoe ging men daarmee om? Nu kun je seksualiteit als pure seks beleven. Mijn standpunt daarin is eerder hard, ik ben ervan overtuigd dat we evolueren naar een medisch kunnen waarin mannen overbodig zijn.

Mijn moeder was huisvrouw, mijn vader vertegenwoordiger. Over politiek werd amper gesproken. Wellicht had ze daar boeiende meningen over, maar hoe ging ze ermee om? Ze was een sterke observator. Ze kwam niet altijd uit voor haar mening, maar zag heel veel. Het analyseren van wat je ziet, heb ik van haar geërfd. Het is een vorm van sensibiliteit waarmee je in een oogopslag het gedrag van iemand kunt plaatsen, zonder te oordelen of veroordelen. Heel snel krijg je duidelijkheid. Precies omdat ze zweeg, had ze ook meer tijd om alles in een perspectief te plaatsen. Het allerbelangrijkste is dat mijn moeder me leerde om mijn eigen mening opzij te zetten en om naar anderen

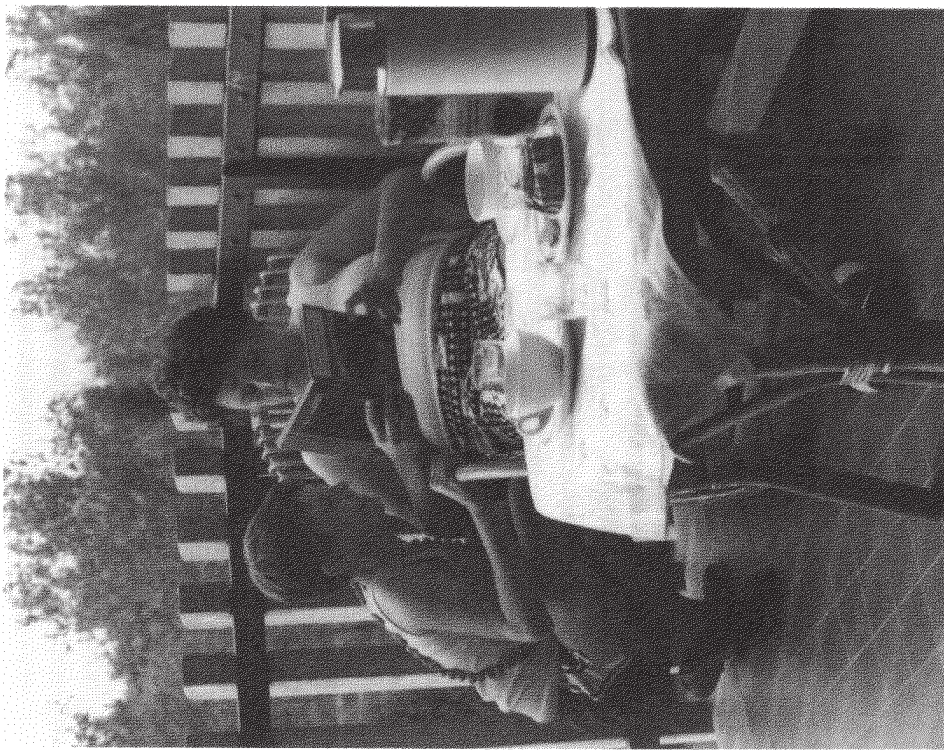
te proberen luisteren. Ze wilde weten wat die te bieden hadden, ook al kon ze er niet altijd mee akkoord gaan. Nu nemen we daar amper nog de tijd voor, jammer is dat.

Mijn moeder was nooit uitbundig. Ze was heel gezellig, maar had daar niets voor nodig, ook geen alcohol. Die manier van zijn heb ik heel sterk gewaardeerd. Was mijn moeder gelukkig? De vraag is uiteraard wat je daarmee definieert. Als boutade zeg ik soms dat geluk zich pas aandient als je er niet over hoeft na te denken. Ik hoop dus dat mijn moeder daar niet mee bezig was. Tegelijk is er de vraag: mama, over welke dingen was je ongelukkig? Het mooie aan het leven, iets wat ik bij haar zag, is dat er problemen zijn en dat je daar een oplossing voor kunt vinden. Daar slaagde ze wel in. De tijdgeest was zeer bepalend voor haar leven. Leve dus de evolutie die we de afgelopen jaren meemaakten. We komen van ver. De kerktoren hield mensen echt wel in een wurggreep. Gelukkig heeft de generatie voor mij de gevechten geleverd, de vruchten kunnen mijn kinderen ten volle plukken. Want zelf behoor ik tot de tussengeneratie: voor mij waren mei '68'ers oud-strijders, ook de volle technische evolutie maakten we nog niet mee.

Het spanningsveld tussen moeder en zoon is bijzonder boeiend.

Het spanningsveld tussen moeder en zoon is bijzonder boeiend, iets waarin ik ook via theaterproducties een duidelijker inzicht kreeg. Als je als echtgenoot te laat thuiskomt, is dat een andere discussie dan wanneer je als zoon over de schreef gaat. Toen ik veertien was, ging ik naar een optreden van Herman van Veen. Ik was zo overdonderd dat ik na die voorstelling impulsief naar de artiestenuitgang ging om hem op te wachten. Ik zag hem met een gewone jas en plasticen tas naar buiten stappen, heel gewoon. Ik sprak hem aan en wilde praten met hem, want in mij wroette en woelde het. Met uiteraard een Nederlands accent vroeg hij me om met hem mee te lopen, naar zijn hotel. Ik nam mijn fiets en stapte mee, we praatten ongelofelijk lang. Herman van Veen zegde me als afsluitend dat ik het lef had, dus dat ik het maar moest doen. Pas op dat moment beseftte ik dat ik veel te laat thuis zou zijn, ik vloog dus met mijn fiets. Mijn moeder was in paniek, ze had moeite om me te geloven. Want ze had veel angsten uitgestaan.

Ook bij het kiezen van een partner speelt de speciale band tussen moeder en zoon een rol. Niet dat ik het ooit als dwingend heb ervaren, daar ben ik dankbaar voor. Wel zag ik de ontroering bij mijn moeder toen ik met mijn liefste thuiskwam. Toen zegde ze aan mijn vrouw op

een heel subtiele manier dat ze goed voor mij moest zorgen, precies om die sensibele manier die ze bij mij zag en zelf ook had. Er zijn ook bepaalde waarden die ik herken. Ik weet niet of ik ze van mijn moeder heb geërfd, maar ik heb wel het gevoel dat het zo is. Haar idee was altijd: als er zich een probleem aandient, dan kun je het oplossen. Daarom is het niet altijd een goede oplossing, wel kun je het proberen aan te pakken. Als je dat niet meer doet, dan sta je stil. Want problemen dienen zich sowieso aan, honderden zag ik er passeren. Ik kreeg duizenden messen in mijn rug. Goede vrienden liet ik afhaken omdat ze eigenlijk laf waren. Zoiets is niet gemakkelijk, maar ik vond er een antwoord op. Soms gebeurde dat met veel spijt, maar de kracht en dat inzicht

kreeg ik van mijn moeder mee. Ook belangrijk was de onrust van mijn vader, hij bepaalde waar hij zou werken en wonen. Voor een mannelijk brein is dat geen probleem. Vraag is wat mijn moeder daar als antwoord op had. Plots moest zij met twee kinderen in Mons wonen. Zij werd weggerukt uit haar vertrouwde omgeving en kwam in een Franse omgeving terecht. Hoe heeft zij dat doorstaan? Het is een nieuwe vraag. Omwille van een astmatisch probleem van mijn broer kwamen ze daarna in De Haan terecht, aan zee dus. Ik kocht een tijdje geleden grootouderboeken en liet die door mijn vader invullen. Die wil ik aan mijn kinderen geven. De vragen in dat boek zijn heel concreet, zo kom je heel veel te weten. Hadden mijn ouders een huisdier, welke boeken lezen ze? Het is heel verrijkend, maar alleen mijn vader kon ze invullen, want mijn moeder was al overleden. Al de vragen waarmee ik zit, wil ik hem liever niet stellen. Dat zou anders zijn, het gaat immers om dingen tussen moeder en zoon.

Trouw zijn in je vriendschappen is een belangrijke waarde.

Mijn moeder had een jeugdvriendin, iets dat me ook bijblijft. Het betekent veel wanneer iemand de vriendschap van zijn jeugd niet verloochent. Trouw zijn in je vriendschappen is een belangrijke waarde. In de loop van het leven kan er van alles gebeuren om dat te laten ontsporen. Maar vriendschap tussen vriendinnen, je moet het maar doen. Want de omstandigheden waren toen anders, zoals een echtgenoot en kinderen die hun plaats in het leven van een vrouw opeisten. Met je vriendin uit eten gaan, was toen al heel verdacht. Het is dus mooi om te zien hoe die vriendschap overeind bleef. Na een voorstelling zocht die vriendin me ooit op, ze vertelde me een aantal dingen die me raakten en die ik heel mooi vind. Mijn moeder maakte ook de veramerikanisering van de samenleving mee. Ze kon bijvoorbeeld goed koken, maar plots kreeg ook blikvoeding een plaats. Toen was dat een teken van vooruitgang, maar ik kan me er nu nog altijd boos om maken hoe we nu met cijfers aankijken tegen die 'vooruitgang' en de beschavingsziektes als kanker. Een symbool van vooruitgang waren de plastieken opbergdoosjes van tupperware. Die hadden ongelofelijk veel succes bij vrouwen. De verkoop werd handig aangepakt: vrouwen organiseerden bijeenkomsten voor hun buurvrouwen, vriendinnen, zussen en kennissen. En zoiets werkt, want onlangs organiseerde ik het zelf voor een aantal vrienden. We hadden ongelofelijk veel plezier en daar gaat het natuurlijk ook over.

Al die vragen: hoe ga je ermee om als je de antwoorden niet meer zult kennen? Het versnelt je ontwikkeling. Zolang mijn moeder leefde, stelde ik alles heel gemakkelijk uit tot later. Want ooit zouden we dat gesprek wel een keer hebben, dacht ik. En als je dan merkt dat het te laat is, dan moet je andere oplossingen bedenken. Mijn moeder kreeg kanker en pas in een te laat stadium kregen we dat te horen. Ze was ook geen trouwe bezoeker van artsen. Hoe dan ook, mijn vader heeft heel intens voor mijn moeder gezorgd. In liefde kun je verstikkend zijn, dat bleef mijn moeder beseffen. Op sommige momenten stuurde ze hem met een smoes om een boodschap zodat hij even de deur uit was. Zoiets was voor allebei een goede zaak. Op één van die momenten deed ze het ook om mij even alleen te spreken. Toen had ik een onwaarschijnlijk mooi gesprek met haar. De tijd was te kort om op alle vragen waarmee ik zat, te antwoorden. Toch kreeg ik een aantal antwoorden. Ik sprak ook een belofte uit, iets wat een diep moment was, en zaken die ik dus nooit publiekelijk zal maken, ook nu niet. Ze koos voor crematie en wilde geen herdenking. Want 'smoelentrekkers' wilde ze na haar dood absoluut niet meer. Ze was heel rechtlijnig, en als ze het niet eens was, dan zweeg ze in alle talen. Maar ze had een eigen mening. Voor haar keuze om uitgestrooid te worden, heb ik alle respect. Toch blijft er een gemis: ik heb geen plaats om haar te herdenken, ik blijf verweesd achter. Ze werd uitgestrooid in een grasveld, maar de realiteit is dat al vrij snel daarna de plantsoendienst langskomt om het gras te maaien. Ik zou dat niemand aanraden.